

TEKST: MAAIKE OKANO-HEIJMANS

Relatie vol paradoxen

Chinees-Japanse betrekkingen
voor en na de aardbeving in Japan

Op 11 maart 2011 werd Japan opgeschrikt door de grootste aardbeving in de geschiedenis van het land, met een kracht van 9,0 op de schaal van Richter. Met de tsunami en problemen rondom kerncentrales in Fukushima die volgden, ontwikkelde zich een ongekende drievoudige crisis. Eind april waren er 13.000 doden en 14.000 vermisten en bevonden zich 350.000 mensen in opvangcentra. Twee maanden na de crisis kan een ruwe schets gemaakt worden van een paar langetermijngevolgen van de ramp.

China en Japan delen een lange en rijke geschiedenis waarin China in verschillende opzichten doorgaans de meerdere was van Japan. De situatie in de twintigste eeuw was in dit opzicht uitzonderlijk, want toen domineerde juist Japan. Voor China was en is het vanzelfsprekend dat het zijn 'natuurlijke' positie terugveroverd. Dit heeft tot spanningen tussen beide landen geleid en naar rivaliteit in het streven naar internationale en vooral regionale invloed. Deze wedijver gaat gepaard met pragmatisme – in de eerste plaats op economisch terrein maar in toenemende mate op politiek gebied. Japan heeft China nodig in zijn streven naar duurzame economische groei, terwijl China veel baat heeft bij de samenwerking met het Japanse bedrijfsleven in de opwaardering van haar industrie. In 2004 werden de twee landen elkaars grootste handelspartners en in 2010 kwam het onvermijdelijke moment waarop de Chinese economie de Japanse voorbijstreefde als de op een na grootste economie ter wereld. Wat het gemiddelde welvaartspeil betreft, ligt China echter nog ver achter op Japan. De vreedzame internationale omgeving die nodig is om economische groei en daarmee binnenlandse politieke stabiliteit te waarborgen, is dan ook reden voor China om de politieke relatie met Japan beheersbaar te houden.

De moeizame relatie van vandaag vindt haar oorsprong in de laatste decennia van de negentiende eeuw, toen de heersende Qing-dynastie in China en de Meiji-oligarchie in Japan nationalistische gevoelens aanwakkerden ten

behoefte van modernisering van hun land. Na de Chinees-Japanse oorlog van 1894-95 en de Tweede Wereldoorlog – die in Azië in 1937 begon – (1937-1945) werden de anti-Japan-gevoelens de kern van China's nationalisme. De communistische partij cultiveerde de negatieve beeldvorming van Japan in officiële publicaties en populaire culturele producten als boeken en films. In Japan stond de heersende Liberaal-Democratische Partij conservatieve geschiedschrijving toe, die de oorlogsmisdaden van het land bagatelliseerde.

Opmerkelijke hulpverlening

In 1972 normaliseerden de diplomatieke betrekkingen tussen China en Japan. Historische kwesties bleven echter ook daarna een gevoelig thema in de verhouding tussen beide landen. Het dieptepunt in de betrekkingen kwam in 2005, toen de Chinese Communistische Partij duizenden mensen de straat opstuurde om te demonstreren tegen het feit dat in Japan geschiedenisboeken goedgekeurd waren die in Chinese ogen het Japanse oorlogsverleden vergoelijken. Ook tegen de poging van Japan om een permanente zetel in de VN-veiligheidsraad te krijgen werd gedemonstreerd. Deze anti-Japanse uitbarsting duurde een maand en was de heftigste in de naoorlogse periode. De gebeurtenissen verrasten Tokio en leken voor nervositeit te zorgen in Peking, dat bang was de controle over de massa te verliezen. Tegelijkertijd overtuigden deze gebeurtenissen beide overheden van de noodzaak om op pragmatische,

Na de aardbeving van mei 2008 in Sichuan accepteerde de Chinese overheid voor het eerst in de geschiedenis Japanse hulptroepen

coöperatieve wijze om te gaan met geschiedniskwesties. Hierop werd in 2006 begonnen met een gezamenlijk geschiedenisonderzoek. Het was een unieke poging om tot een gezamenlijke visie op het verleden te komen, ook al verwachtte men niet dat men het overal eens zou worden. De resultaten van het onderzoek werden uiteindelijk in 2010 gepresenteerd. Ook de gebeurtenissen na de aardbeving van mei 2008 in Sichuan waren opmerkelijk. De Chinese overheid accepteerde voor het eerst in de geschiedenis Japanse hulptroepen – liet deze zelfs als eerste het land in – en de staatsmedia lanceerden een offensief van positieve propaganda over de Japanse hulpverleners. Hoewel niet iedereen viel voor Pekings nieuwe strategie, was kritiek op Japan in deze periode beperkt. Beide voorvallen zijn voorbeelden van pro-actieve overheidsinspanning om op een nieuwe manier om te gaan met het gedeelde verleden. De gebeurtenissen rondom de huidige crisis in Japan kunnen ook in dit licht gezien worden. Twee dagen na de aardbeving accepteerde de Japanse overheid een Chinees hulpteam bestaande uit vijftien leden van de ‘China Aardbeving Administratie’. Deze groep arriveerde als eerste buitenlandse team in de noordoostkust van Japan. In de weken erna werden ook hulpgoederen gedoneerd. In totaal zegde de Chinese overheid steun ter waarde van 30 miljoen yuan toe. De Chinese minister-president Hu Jintao en andere hoogwaardigheidsbekleders bezochten de Japanse ambassade in Peking om het condoleanceregister te tekenen en premier Wen Jiabao sprak zijn diepste medeleven uit. Maar het bleef niet bij steun op het nationale niveau. Er kwam ook hulp van lokale en provinciale Chinese overheden, en individuele burgers. Bovendien doneerde China’s Rode Kruis miljoenen euro’s.

Territoriale, maritieme en economische rivaliteit

Deze vrijgevigheid was een voorbeeld van de bereidheid tot en de mogelijkheid van Chinees-Japanse samenwerking. Maar niet iedereen in China reageerde zo positief. Zo waren er in populaire chatrooms op het web ook stemmen die de traditionele anti-Japanse toon aansloegen. Over het algemeen was de toon echter positief en toonden ‘netizens’ (internetburgers) respect voor de beheersing, snelheid en het saamhorigheidsgevoel waarmee in Japan gereageerd werd op de crisis. In een online enquête door Phoenix TV uit Hongkong, was 73 procent van de 1,8 miljoen antwoorden positief en waren twee op de drie stemmen vóór het sturen van hulp naar Japan.

Openbare evaluaties van de Chinees-Japanse betrekkingen geven in de afgelopen jaren veelal een positief beeld. Tussen 2006 en 2010 groeide het aantal Chinese respondenten dat de relatie als ‘goed’ bestempelde van 25 naar 75 procent, terwijl in Japan een substantiële vermindering te zien was in het aantal respondenten dat de betrekkingen als ‘niet goed’ beschouwde: van 70 naar ongeveer 30 procent.

Deze trend kan gezien worden als het positieve resultaat van de inzet van beide overheden om spanningen binnen beheersbare proporties te houden. Toch bieden andere opinieonderzoeken minder reden voor optimisme. De mening over Japan onder Chinezen heeft zich in de afgelopen jaren in verschillende en tegenstrijdige richtingen ontwikkeld. Aan de ene kant groeide het aantal mensen met een positieve blik op Japan, aan de andere kant nam het aantal mensen met een negatieve kijk ook sneller toe. In Japan waren de meningen over China meer verdeeld, maar was eenzelfde trend te zien.

Om deze ogenschijnlijk tegenstrijdige bevindingen te duiden, is het nuttig de betrekkingen tussen beide landen in een bredere context te bekijken. Dan blijkt dat zorg over onenigheden

De mening over Japan onder Chinezen heeft zich in de afgelopen jaren in verschillende en tegenstrijdige richtingen ontwikkeld

over de geschiedenis aan het eind van de jaren 2000 overtroffen werd door territoriale, maritieme en economische thema's. Voorbeelden daarvan zijn de groeiende rivaliteit over gas- en olievelden rondom de Diaoyu/Senkaku-eilanden, incidenten rondom veiligheid van Chinese voedingsproducten zoals dumplings en melkpoeder, en ook militaire kwesties. Naar verwachting zullen de gevolgen van de nucleaire crisis in Japan in een volgend opinieonderzoek zichtbaar zijn, bijvoorbeeld in zorg aan Chinese zijde over radioactieve straling in Japanse producten.

Gevolgen van de Japanse catastrofe

De wijze waarop de Japanse overheid met de recente catastrofe omgaat, is bepalend voor de betrouwbaarheid van Japan in de regio en in de wereld. Incidenten rondom de kerncentrale in Fukushima beschadigen tenslotte niet alleen de bevolking en de economie in de directe omge-

ving (voornamelijk landbouw, visserij en toerisme), maar hebben ook grote invloed op de manier waarop andere landen tegen Japan aankijken. Hoewel er flink geïnvesteerd wordt in informatieverstrekking aan buurlanden en andere betrokkenen zijn deze inspanningen lang niet altijd succesvol. Zo werd op de trilaterale ontmoeting van ministers van buitenlandse zaken van Japan, China en Zuid-Korea, die ondanks de noodsituatie op 19 maart in Japan werd gehouden, de noodzaak erkend van intensievere samenwerking op het gebied van rampenmanagement en nucleaire veiligheid. De Japanse beheerder van de Fukushima-centrale dumpte echter radioactief water in zee zonder voorafgaande kennisgeving aan de overheid, wat onvermijdelijk tot stevige kritiek van buurlanden leidde.

China heeft evenals andere landen de controle van Japanse producten op straling verhoogd en verschillende Japanse producenten hebben

De problemen rond de Japanse kerncentrale hebben gevolgen voor China, waar 27 reactoren in aanbouw zijn en bijna 60 gepland

importbeperkingen opgelegd gekregen. Daarnaast toont de crisis aan dat beide landen kwetsbaar zijn, omdat zij wederzijds van elkaar afhankelijk zijn vanwege de producten die zij aan elkaar leveren. Dit geldt vooral op het gebied van auto's en hoogwaardige technologie, waar overzeese productie negatief beïnvloed is door de gebeurtenissen in Japan. De Japanse economie, die net weer begon op te krabbelen, krijgt hiermee een flinke klap. Dit sterkt sommige Chinezen in de gedachte dat het met Japan en zijn economie snel bergafwaarts gaat. De problemen rond de kerncentrale hebben ook grote invloed op de nucleaire industrie en het relatieve gemak waarmee overheden in de afgelopen jaren in de energiebehoefte leken te kunnen voorzien door kernenergie. Voor de Japanse nucleaire industrie, die de laatste jaren juist ook in het buitenland, waaronder China, marktkansen najoeg, betekent dit dat de exportmogelijkheden voorlopig een stuk minder zijn. Voor China, waar 27 reactoren in aanbouw zijn en er bijna 60 meer gepland waren, zijn de gevolgen allereerst binnenlands. De plannen zijn nu bevroren, maar het is onduidelijk of en hoe China op andere (relatief duurzame) wijze aan de snelgroeiende energiebehoefte kan voorzien. Tenslotte leidt alle onzekerheid tot stijgende olie- en gasprijzen. Dit vergroot op hun beurt de spanningen tussen beide buurlanden, want het zijn beide grootimporteurs van deze natuurlijke grondstoffen.

Op militair, territoriaal en maritiem gebied waren de onderlinge spanningen de afgelopen jaren al flink opgelopen. Symbolisch hiervoor was dat het Japanse ministerie van Defensie in 2007 China als een dreiging bestempelde. Ook het politiek-economische conflict dat volgde op de arrestatie door Japan van een Chinese kapitein die in september 2010 een Japans schip ramde in zeewater rondom de betwiste Diaoyu/Senkaku-eilanden, is hiervoor illustratief. De positieve impuls van de samenwerking

die de crisis in Japan biedt, zal niet kunnen voorkomen dat dergelijke disputen zich in de toekomst blijven voordoen. Toch is er ook op dit terrein sprake van een trend van toenemend overleg om spanningen te beheersen, bijvoorbeeld op het gebied van internationaal en regionaal contraterrorisme, crisisbeheersing, en ramphulpverlening.

Wederzijds wantrouwen beteugeld

De proactieve reactie van de Chinese en Japanse regeringen op de drievoudige ramp in Japan kan gezien worden als het meest recente voorbeeld van inspanningen aan beide zijden om politieke frictie en wederzijds wantrouwen binnen de perken te houden. Er is reden tot optimisme omdat beide landen zich ervoor verantwoorde-lijk voelen op een goede manier om te gaan met het nationalisme en de manier waarop tegen de geschiedenis aangekeken wordt. Ook ziet men de noodzaak op verschillende terreinen op hoog niveau te overleggen. Dit geldt ook voor het werkelijke effect van dergelijke inspanningen, die – vooral in China – hebben bijgedragen aan een positievere evaluatie van de bilaterale relatie. Toch blijft de kans groot dat deze overheidsinspanningen overschaduwed worden door territoriale, maritieme en andere bilaterale conflicten. Dergelijke incidenten zijn onvermijdelijk gezien de rivaliteit tussen de buurlanden om internationale invloed, ontwikkelingen in de regio en bezorgdheid onder burgers in beide landen over de onvoorspelbaarheid van de ander.

Maaïke Okano-Heijmans is onderzoeker bij het Azië-programma van Instituut Clingendael in Den Haag. Dit artikel borduurt voort op een stuk dat zij samen met Mingde Wang schreef: 'Sino-Japanese Relations: Overcoming the Past, Into an Uncertain Future', *The International Spectator*, 46(1), maart 2011.